

редакцією доктора с.-г. наук, професора, академіка АН ВШ України М.І. Бахмата. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С.22-29.

6. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах: Т.2. – Т.4. – К.: Діамант – 2000. – С.942.

7. Остапчук С.М. Розширення змістовності земель сільськогосподарського призначення як об'єкта обліку / С.М. Остапчук // Облік і фінанси АПК. – 2011. - №3. [Електронний ресурс] – Режим доступу.: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1152/35/> .

8. Про внесення зміни до Методики експертної грошової оцінки земельних ділянок: Постанова Кабінету міністрів України від 16 листопада 2011 р. № 1248.

9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV.

10. «Щодо першочергових напрямів розвитку системи управління земельними відносинами в аграрній сфері». Аналітична записка. [Електронний ресурс] – Режим доступу.: <http://www.niss.gov.ua/articles/648/>

Summary

Features agricultural land as object of accounting / Pravduyk N.L., Ishchenko Y.P.

Reasonable separation of agricultural land as assets of the company and as individual object accounting based on their specific biological, economic and strategic features and reasonable method of estimation of human land use.

Keywords: land, fixed assets, lease, right to use the object records.

УДК 631.1 (346.1)

ОСОБИСТІ ГОСПОДАРСТВА НАСЕЛЕННЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПОЖИВЧИХ ПОТРЕБ НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА

Колесов О.С., к.е.н., доцент

Дармограй О.В., здобувач

Вінницький національний аграрний університет

Поліщук О.А., к.е.н., доцент

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Гавриш О.М., директор

Вінницький регіональний центр з інвестицій та розвитку

Розглянуто значення особистих домогосподарств у забезпеченні споживчих потреб у продовольчих товарах. Встановлено перспективи та передумови їх ефективного розвитку.

Ключові слова: продовольчий ринок, споживання, особисті господарства.

Продовольчий ринок має системне значення у формуванні економічної безпеки країни, забезпеченні споживчих потреб населення у продуктах харчування. Експортний потенціал держави значною мірою формується за рахунок продукції сільського господарства та переробної промисловості.

Розвиток продовольчого ринку в Україні має особливі характеристики, основною з яких є надзвичайно висока питома вага особистих домогосподарств населення в структурі забезпечення споживчих потреб. Процес реформування сільськогосподарського виробництва не призвів до бажаних наслідків – частка аграрних підприємств в забезпеченні пропозиції на ринку продовольства значно скоротилась у порівнянні з періодом початку ринкових перетворень в державі.

Економічні проблеми, зростання прихованого безробіття зумовили підвищення рівня активності домогосподарств як учасників продовольчого ринку. Проблеми із забезпеченням споживчих потреб у продовольстві, особливо у сільській місцевості, а також наявність стабільного попиту на продукцію підсобного господарства сприяли тому, що для сільських жителів, і в окремих випадках для міського населення, власне виробництво стало не лише джерелом продуктів харчування, а й додатковим способом заробітку. Особисті підсобні господарства протягом років ринкових перетворень стали основним джерелом надходження продовольства на переробні підприємства та у вільний обмін на ринку.

Проблеми розвитку продовольчого ринку, місця домогосподарств населення в його формуванні та функціонування в деякій мірі знаходять своє відображення в наукових працях В.І. Бойка, В.Я. Месель-Веселяка, Ю.С. Коваленка, Є.Д. Литвиненка, Н.П. Наливайка, Г.М. Підлісецького, П.Т. Саблука, А.А. Стрільця, М.І. Шаповала та інших. Проте такі аспекти, як територіальна організація домогосподарств населення, ефективність їх функціонування, зростання їх ролі у забезпеченні продовольчих потреб потребують подальшого дослідження.

Згідно статистичних досліджень, в Україні в 2010р. налічувалося понад 17,1 мільйона домогосподарств, у користуванні і володінні яких знаходилося 37,7% сільськогосподарських угідь країни, а вклад у сільськогосподарське виробництво за результатами 2009 року становив понад 55% [1].

Органи державної статистики проводять дослідження діяльності домогосподарств населення в межах вибіркового обстеження домогосподарств населення, яке проводиться з 2000р. Оскільки генеральна сукупність домогосподарств населення є дуже різномірною за індивідуальним розміром площі землі домогосподарств, статистичні органи поділяють домогосподарства на три основні групи – малі домогосподарства з площею землі до 0,5 гектара включно, середні домогосподарства з площею землі 0,51-1,0 гектара і великі домогосподарства з площею землі понад 1 гектар.

В інших наукових дослідженнях [2] пропонують наступну класифікацію особистих підсобних господарств:

- багатогалузеве споживче господарство, орієнтоване на забезпечення внутрішніх споживчих потреб домогосподарства;

- товарно-споживче господарство – більшу частину виробленої продукції спрямовує на внутрішнє споживання, надлишки реалізовує на ринку;
- товарне – моногалузове спеціалізоване ринкове господарство.

Певною мірою зазначена класифікація корелюється із поділом домогосподарств за розміром їх земельних наділів. Із збільшенням розміру земельної ділянки збільшується частка товарної продукції у валовому виробництві домогосподарства.

За період 1990-2010рр. в Україні відбулися істотні трансформації у частці домогосподарств населення у виробництві продукції сільського господарства (рис. 1). В 1990-2000рр. частка особистих господарств населення у сільськогосподарському виробництві зростала, у 2001-2007рр. – скорочувалась і стабілізувалась у 2008-2010рр. на рівні 54-55%.

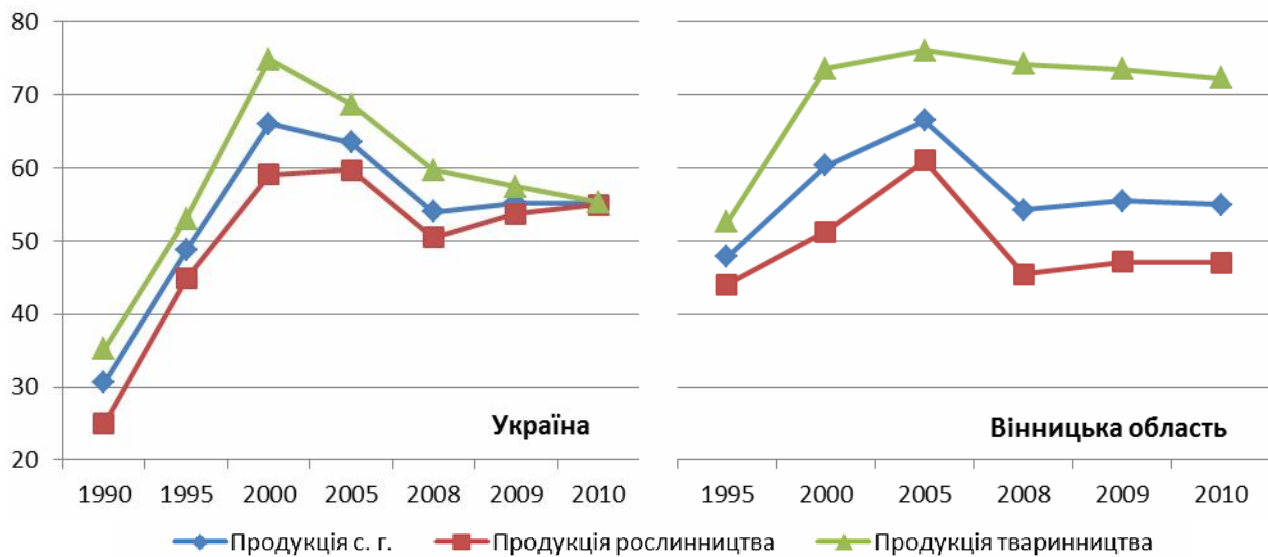

Рис. 1. Частка домогосподарств населення у виробництві продукції сільського господарства, %

Джерело: узагальнено за даними Державного комітету статистики України та Головного управління статистики у Вінницькій області

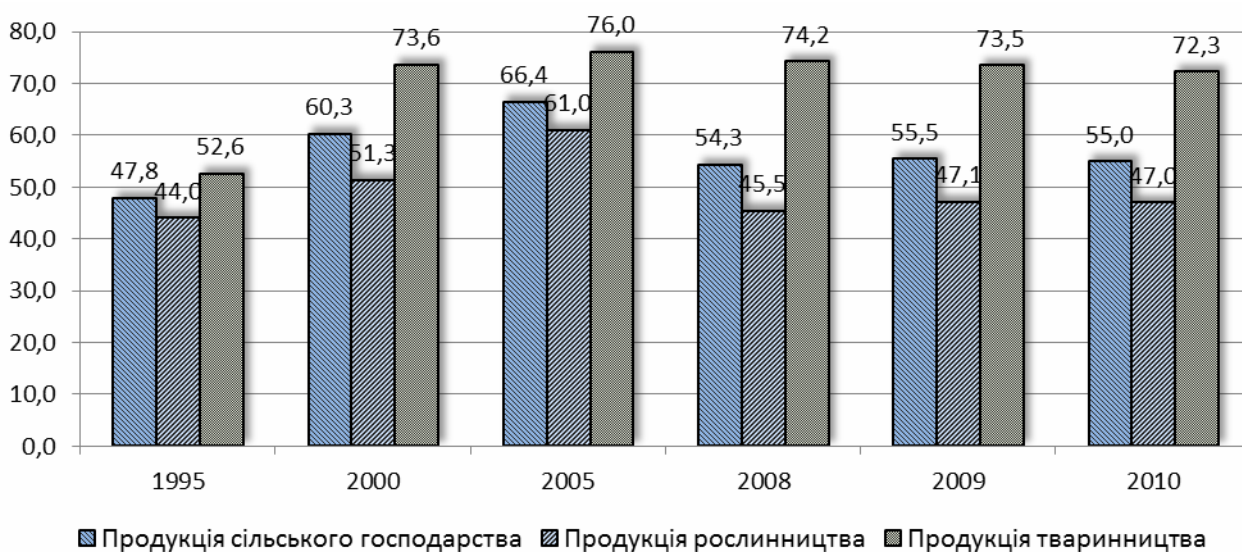
Вінницька область має свої особливості у веденні сільськогосподарського виробництва домогосподарствами населення. Переважаюча частка сільських жителів у структурі населення регіону робить підсобне господарство важливим чинником у забезпеченні продовольчих потреб, формуванні пропозиції на ринку продовольства та вагомої частки сукупних доходів домогосподарств.

Середня частка господарств населення у сільськогосподарському виробництві Вінницької області близька за значенням до загальнодержавного рівня і у 2010р. становила 55%. Але в структурній характеристиці спостерігаються істотні відмінності (рис. 2). Населення області виробило значно більше продукції тваринництва (понад 72%), а його внесок у виробництво рослинницької продукції (47%), був нижчим за середній по Україні.

Така ситуація обумовлена меншою розораністю ґрунтів, наявністю доступних пасовищ, вищою часткою особистих господарств, які займалися

тваринництвом. Якщо частка сільських домогосподарств, що утримували худобу та птицю в Україні у 2010р. становила 70%, то у Вінницькій області – понад 78%.

Як видно з рисунку, з 1995р. частка домогосподарств населення у виробництві продукції сільського господарства Вінницької області невпинно зростала, особливо в галузях тваринництва. В 2005р. частка підсобних господарств у виробництві тваринницької продукції досягла максимуму – 76% від загальнообласного рівня. До 2010р. цей показник дещо зменшився, що пов'язано з деяким поживленням тваринницької галузі в регіоні, в основному в птахівництві.

Рис. 2. Частка домогосподарств населення у виробництві продукції сільського господарства у Вінницькій області, %

Джерело: узагальнено авторами за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

В домогосподарствах населення зосереджено виробництво працемістких, "нетехнологічних" видів сільськогосподарської продукції (рис. 3).

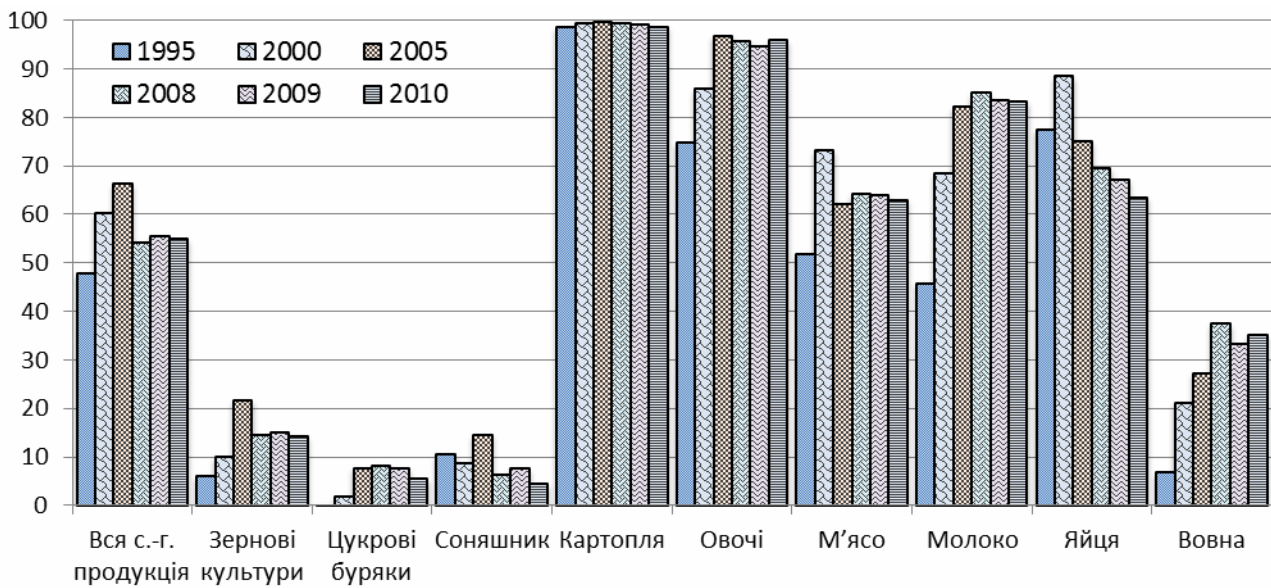

Рис. 3. Частка домогосподарств населення у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції, %

Джерело: узагальнено авторами за даними Головного управління статистики у Вінницькій області

Населення виробляє практично усю картоплю та овочі у Вінницькій області. Ці види продукції вимагають значних затрат ручної праці та вирощуються без дотримання мінімальних вимог до технології виробництва. При цьому застосовується незначна кількість органічних та мінеральних добрив, практично не використовуються сівозміни та наймана праця. Це підтверджується дослідженнями [1].

Рілля складає понад 96% від площі сільськогосподарських угідь домогосподарств, площа яких складає менше 0,5га. Частка таких домогосподарств у Вінницькій області складає 52,7% за кількістю та лише 19,6% за площею землекористування. Найменші домогосподарства регіону володіють часткою поголів'я ВРХ у 28,7%, свиней – 34,8%, птиці – 41,6% (рис. 4).

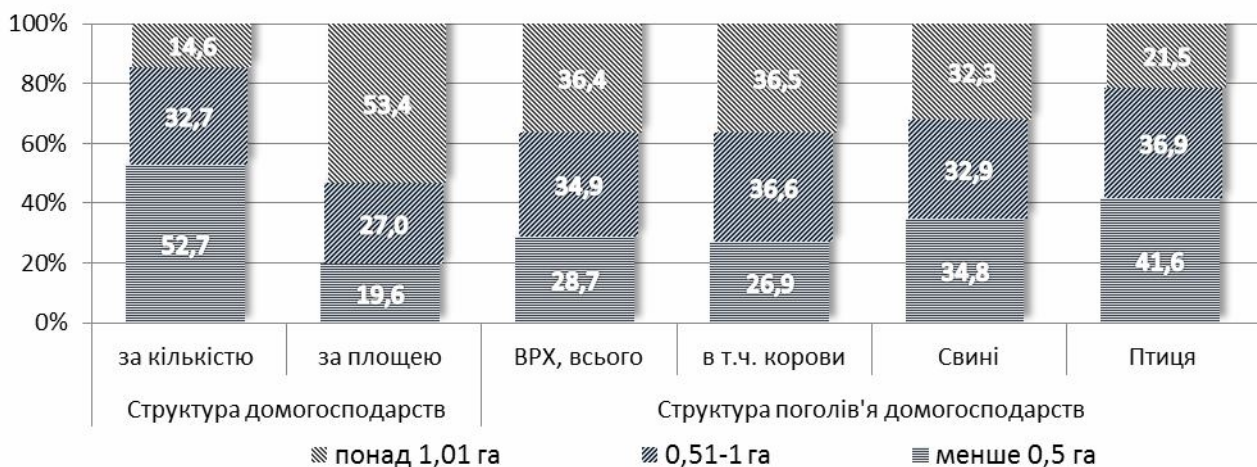

Рис. 4. Структурна характеристика домогосподарств за кількістю, розміром землекористування та поголів'ям, % (2010р.)

Джерело: розраховано авторами згідно [1]

Значно інтенсивніше ведення тваринництва у середніх та великих особистих підсобних господарствах сільського населення. При досить низькому значенні частки великих домогосподарств у загальній їх кількості (лише 14,6%) вони займають більше половини земель (53,4%), що знаходяться у особистому володінні населення у землекористуванні, а також утримують близько третини поголів'я худоби (за виключенням птиці, де частка складає близько 22%).

У рослинництві основну частку у посівній площі в 2010р. становили зернові культури – 37,4%. Істотну питому вагу займали картопля (22,4%) та інші (перш за все кормові) культури.

Структура посівних площ значно варіювалася, залежно від середнього розміру домогосподарства (табл. 1). Так, у малих підсобних господарствах головним видом рослинницької продукції була картопля. В середніх її частка зменшувалась, в основному за рахунок зростання площ під кормовими культурами, оскільки практично усі ці домогосподарства володіли худобою і потребували значної кількості кормів. Великі домогосподарства, середній розмір яких у Вінницькій області у 2010р. склав понад 3 га, орієнтувалися на вирощування зернових та технічних культур, тобто високоліквідної товарної продукції. При виробництві цих видів продукції активно застосовувалась техніка, оскільки обробити такі площі за рахунок ручної праці однієї сім'ї досить складно.

Таблиця 1

Структура посівних площ у особистих підсобних господарствах сільського населення Вінницької області у 2010р., %

Культури	Домогосподарства			
	всього	малі	середні	великі
Зернові та зернобобові	37,4	21,8	21,2	50,1
Технічні	10,2	0,7	0,7	17,8
Картопля	22,4	45,5	33,1	9,9
Овочі відкритого ґрунту та баштанні культури	3,0	8,2	3,8	1,0
Інші	23,9	21,5	39,5	17,3
Частка незасіяної ріллі	3,1	2,3	1,7	3,9

Джерело: узагальнено авторами згідно [1]

Головними проблемами у функціонуванні особистих підсобних господарств в Україні в цілому та у Вінницькій області зокрема є низький рівень використання техніки та важливих елементів технологій виробництва продовольчої продукції, переважаюча частка ручної праці у виконанні технологічних процесів, граничні навантаження на членів сімей в пікові періоди (посіву, збирання врожаю тощо). Лише 7% домогосподарств у Вінницькій області мають техніку, тоді як в середньому по Україні цей показник становить 13%, а в таких областях як Волинська, Донецька, Миколаївська – 31-53%.

Дещо кращий стан у забезпеченні домогосподарств Вінницької області господарськими приміщеннями. Так, 77% володіють приміщеннями для зберігання врожаю, 62% - для утримання худоби, 38,7% - для зберігання кормів. В середньому в Україні ці показники становили відповідно 62,4%, 49,2% та 31,7%.

Власники особистих підсобних господарств відчують труднощі в придбанні племінного молодняку і кормів, зооветеринарному обслуговуванні поголів'я, реалізації своєї продукції.

Більшість особистих домогосподарств населення здійснюють окремі заходи з ефективного ведення господарства (табл. 2).

Рівень застосування агротехнічних та ветеринарних заходів у домогосподарств Вінницької області у більшості випадків є вищим, ніж в цілому в державі. Найбільш істотне відхилення спостерігається у використанні мінеральних добрив, районованих сортів сільськогосподарських культур, застосуванні сівозмін та окремих ветеринарних процедур. Із наведених даних важко оцінити якість і доцільність проведення зазначених технологічних процесів та заходів, але розуміння їх важливості та необхідності їх здійснення є важливим у виробництві якісної та конкурентоздатної сільськогосподарської продукції, яка буде користуватися попитом на продовольчих та сировинних ринках.

Таблиця 2

Здійснення окремих заходів з ефективного ведення господарства в сільських домогосподарствах у 2010 році, у % до загальної кількості домогосподарств

Заходи	Україна	Вінницька область	Відхилення (+/-)
Внесення мінеральних добрив	54,5	70,6	16,1
Внесення органічних добрив	84,0	89,5	5,5
Використання засобів захисту рослин	86,0	86,6	0,6
Безплужний обробіток землі	5,6	8,3	2,7
Використання районованих сортів рослин	28,1	39,4	11,3
Вапнування ґрунтів	2,5	3,2	0,7
Застосування сівозмін	58,4	72,5	14,1
Іригація земель	4,5	0,8	-3,7
Використання племінних плідників	15,7	23,4	7,7
Штучне запліднення тварин	15,3	22,1	6,8
Ветеринарні перевірки	50,0	60,9	10,9
Санітарна обробка тваринницьких приміщень	58,7	71,0	12,3
Санітарний контроль якості молока	22,1	31,8	9,7

Джерело: узагальнено авторами згідно [1]

Безумовно, важливою проблемою розвитку особистих підсобних господарств є їх слабка матеріально-технічна база. Але не менш значущим є те,

що не стимулюється їх діяльність зі сторони органів місцевого самоврядування, муніципальних утворень, суб'єктів господарювання з організації закупівель продукції у населення.

В минулому проблема реалізації продукції домогосподарств вирішувалася в основному через споживчу кооперацію і сільськогосподарські підприємства. Сьогодні більш істотну роль в цьому процесі відіграють приватні заготівельники. У сформованій ситуації найбільш ефективний шлях вирішення даної проблеми – кооперація власників особистих підсобних господарств та вдосконалення їх взаємовідносин із заготівельними підприємствами на договірній основі.

Висновки. Становище особистих підсобних господарств покращиться при комплексному підході до вирішення їх проблем. Для підтримки особистих підсобних господарств з боку держави також повинні застосовуватися різні заходи. До даних заходів варто віднести субсидування процентних ставок за кредитами, залученими суб'єктами господарювання на закупівлю та переробку сільськогосподарської продукції в особистих підсобних господарствах, лізингове забезпечення населення технікою, а також комплекс управлінських дій щодо правового забезпечення особистих підсобних господарств; вдосконалення земельних відносин; взаємодії органів управління з особистими підсобними господарствами; поліпшення доступу особистих підсобних господарств до ринків матеріально-технічних ресурсів та послуг; розвитку кооперативних зв'язків особистих підсобних господарств і поліпшення їх доступу до кредитних ресурсів; забезпечення заготівель та реалізації продукції домогосподарств.

Література

1. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2010 році. Статистичний бюлетень. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 81с.
2. Малікова І.Ю. Ефективність діяльності господарств сільських жителів. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / І.Ю. Малікова; Сум. нац. аграр. ун-т. – Суми, 2006. – 19 с.

Summary

Individual farms as a determining factor providing consumer needs in the food market / Kolesov O.S., Darmohray O.V., Polishchuk O.A., Gavrish O.M.

The role of private households in the provision of consumer demand for food commodities. It prospers and preconditions for their effective development.

Keywords: food market, consumption, personal economy.